

ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕЖІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ

УДК 34.047

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-16.05>

ЮРІЙ КРИВИЦЬКИЙ

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права*

Національної академії внутрішніх справ, Україна

yriy_krivitskiy@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7063-4725

Scopus-Author ID: 59171233800

Анотація. У статті здійснено загальнотеоретичне дослідження проблеми визначення об'єкта правової реформи як самостійного феномена у системі суспільних перетворень. Встановлення об'єкта правової реформи має принципово теоретико-методологічний характер і не може здійснюватися поза аналізом основних дослідницьких підходів до розуміння правової реформи і типів праворозуміння, в межах яких формується відповідне бачення права. На підставі критичного осмислення доктринальних позицій доведено методологічну вразливість ототожнення правової реформи з реформуванням держави, публічного управління, правової системи загалом або з державною (правовою) політикою, а також зведення її виключно до зміни законодавства. Показано, що подібні інтерпретації призводять до розмивання власне правового виміру реформаторських процесів і нівелювання самостійного значення правової реформи. Обґрунтовано необхідність розмежування правової реформи як цілеспрямованого, істотного та прогресивного впливу на право і трансформації правової системи як комплексного, різновекторного та тривалого соціокультурного процесу. Доведено, що не всі елементи правової системи можуть бути безпосереднім об'єктом реформаторської діяльності, оскільки правова культура, правосвідомість, правові традиції та юридично значуща поведінка формуються переважно еволюційно. Особливу увагу приділено аналізу праворозуміння як світоглядного та методологічного фундаменту юридичної науки і практики. Праворозуміння розглядається як процес і результат цілеспрямованого пізнання та осмислення сутності й змісту права як особливого соціокультурного явища. Плюралізм типів праворозуміння (природно-правового, позитивістського, соціологічного та інтегративного) зумовлює різні уявлення про межі і спрямованість правової реформи, а домінуючий у суспільстві тип праворозуміння істотно впливає на зміст реформаторських рішень та їх аксіологічну орієнтацію. У результаті дослідження, з урахуванням положень сучасної теорії «м'якого позитивізму», об'єктом правової реформи визначено право як загальнообов'язковий, формально визначений нормативний регулятор суспільних відносин, що відповідає визнаній у суспільстві мірі справедливості, свободи, рівності та гуманізму. Обґрунтовано подвійний статус права в реформаторських процесах – як безпосереднього об'єкта цілеспрямованих перетворень і як нормативного засобу інституційного закріплення досягнутих суспільних змін.

Ключові слова: правова реформа, об'єкт правової реформи, право, праворозуміння, типи праворозуміння, правова система, трансформація правової системи, правова політика, законодавство, м'який позитивізм.

OBJECT OF LAW REFORM: CONCEPTUAL BOUNDARIES AND METHODOLOGICAL CRITERIA FOR DEFINITION

UDC 34.047

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2026-16.05>

YURIY KRYVYTSKYI

PhD in Law, Associate Professor,

Head of the of the Department of Theory, History and Philosophy of Law

National Academy of Internal Affairs, Ukraine

yriy_krivitskiy@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7063-4725

Scopus-Author ID: 59171233800

Abstract. The article carries out a general theoretical study of the problem of determining the object of law reform as an independent phenomenon in the system of social transformations. Establishing the object of law reform is fundamentally theoretical and methodological in nature and cannot be carried out without analyzing the main research approaches to understanding law reform and types of law understanding, within which the corresponding vision of law is formed. Based on a critical understanding of doctrinal positions, the methodological vulnerability of identifying law reform with the reform of the state, public administration, the law system as a whole or with state (legal) policy, as well as reducing it exclusively to changes in legislation, is proven. It is shown that such interpretations lead to the erosion of the actual legal dimension of reform processes and the leveling of the independent significance of law reform. The need to distinguish law reform as a purposeful, significant and progressive impact on law and the transformation of the law system as a complex, multi-vector and long-term socio-cultural process is substantiated. It is proved that not all elements of the law system can be a direct object of reformist activity, since law culture, law consciousness, law traditions and legally significant behavior are formed mainly evolutionary. Special attention is paid to the analysis of law understanding as a worldview and methodological foundation of legal science and practice. Law understanding is considered as a process and result of purposeful cognition and comprehension of the essence and content of law as a special socio-cultural phenomenon. The pluralism of types of law understanding (natural law, positivist, sociological and integrative) determines different ideas about the boundaries and direction of law reform, and the dominant type of law understanding in society significantly affects the content of reform decisions and their axiological orientation. As a result of the study, taking into account the provisions of the theory of "soft positivism", the object of law reform is defined as law as a generally binding, formally defined normative regulator of social relations, which corresponds to the degree of justice, freedom, equality and humanism recognized in society. The dual status of law in reform processes is substantiated – as a direct object of purposeful transformations and as a normative means of institutional consolidation of achieved social changes.

Key words: law reform, object of law reform, law, law understanding, types of law understanding, law system, transformation of the law system, law policy, legislation, soft positivism.

Постановка проблеми. Динамічне правотворення, що протягом останніх десятиліть відбувається в Україні, постає як складний і суперечливий процес. Натепер є всі підстави стверджувати, що утвердження демократії, верховенства права та реальне забезпечення прав людини виявилися значно складнішими, ніж попередньо передбачалося. За таких умов подальша трансформація правової системи та підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин залишаються одними з ключових завдань сучасного правового розвитку. Важливим кроком на шляху до їх розв'язання є чітке й науково обґрунтоване визначення об'єкта правової реформи.

Адже постає закономірне питання: що саме підлягає реформуванню? [1, с. 47]. У науковій літературі наголошується, що визначення об'єкта будь-якої реформаторської діяльності передбачає окреслення того, на що зорієнтована трансформаційна дія. У цьому контексті дослідники виокремлюють об'єкт державно-управлінської реформи, адміністративної реформи, реформування системи органів Міністерства внутрішніх справ України. Аналогічно вивчається й об'єкт (предмет) конституційної реформи, конституційної реформи у сфері судової влади та реформи у сфері національної безпеки.

Опрацювання стану наукової розробки проблематики засвідчує, що, попри значну кількість праць, присвячених окремим видам суспільних реформ, питання визначення об'єкта правової реформи

як самостійного загальнотеоретичного феномена залишається дискусійним і концептуально невпорядкованим. У наукових розвідках об'єкт правової реформи нерідко ототожнюється з державою, її інститутами або правовою системою чи зводиться до змін законодавства, що зумовлює методологічне звуження або, навпаки, надмірне розширення меж реформаторського впливу. Не досить розробленими залишаються питання розмежування об'єкта і предмета правової реформи, а також залежності їх визначення від типів праворозуміння, в межах яких формується відповідне бачення права. Саме ці невірішені аспекти загальної проблеми зумовлюють актуальність подальшого теоретико-методологічного вивчення об'єкта правової реформи, якому й присвячується ця стаття.

Метою дослідження є загальнотеоретичне осмислення об'єкта правової реформи як самостійного феномена, уточнення його концептуальних меж і критеріїв визначення в контексті сучасних дослідницьких підходів і типів праворозуміння. Для досягнення поставленої мети у статті передбачається розв'язання таких **завдань**: по-перше, проаналізувати основні наукові підходи до визначення об'єкта правової реформи та виявити їхні методологічні обмеження; по-друге, з'ясувати співвідношення об'єкта і предмета правової реформи та обґрунтувати необхідність їх чіткого розмежування в розрізі загальнотеоретичного аналізу реформаторських процесів; по-третє, обґрунтувати значення типів праворозуміння як методологічного критерію визначення об'єкта правової реформи та показати їхній вплив на формування відповідного бачення (образу) права як об'єкта реформаторської дії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як слушно зазначає С. Д. Гусарев, об'єкт діяльності – це те, на що спрямовується вплив, який може мати як теоретичний, так і практичний характер, що зумовлює широту можливих підходів до його визначення [2, с. 94, 96]. Водночас реформування або модернізація будь-якого соціального об'єкта можливі лише за умови, що його базова структура містить потенціал позитивних змін і не перетворюється на перепону суспільного розвитку, чим упродовж тривалого часу характеризувалася успадкована від Радянського Союзу правова система України [3, с. 105]. Висловлюється також думка, що чітке окреслення предмета реформи є важливим технологічним аспектом, від якого безпосередньо залежить її успішність у конкретних історичних умовах. Йдеться як про загальні цілі реформи (суспільний ефект), так і про більш деталізовані, очікувані та формалізовані результати [4, с. 26].

Помилковим у цьому контексті видається дослідницький підхід, за яким правову реформу зводять до перетворення держави, її інститутів, органів публічної (державної) влади та функцій за допомогою юридичних засобів, фактично ототожнюючи її з державною, адміністративною, державно-управлінською реформами або реформою публічного управління [5, с. 48]. Таке розуміння, попри його поширеність у вітчизняному правознавстві, методологічно звужує зміст правової реформи й підміняє її об'єкт реформуванням державної організації. За всієї важливості взаємозв'язків між правом і державою вони являють собою самостійні складні суспільні системи, кожна з яких має власну структуру та логіку розвитку. Держава справді виконує ключову роль у забезпеченні функціонування правової системи, здійснюючи правотворчість, офіційну інтерпретацію та контроль за дотриманням правових норм, однак ця роль не перетворює право на похідний елемент державного апарату. Навпаки, право постає як історично зумовлена й об'єктивно сформована система принципів і норм, яка не вичерпується межами державної організації та не може бути редукована до інструмента державного управління [6, с. 497]. Тому ототожнення правової реформи з реформою держави є теоретично та методологічно необґрунтованим і не дозволяє адекватно визначити її об'єкт як самостійну сферу цілеспрямованих змін.

В юридичній науці сформувався і другий дослідницький підхід, у межах якого правову реформу фактично ототожнюють із реформою правової системи, її структури, підсистем і складників [5, с. 49]. Так, П. М. Рабінович, визначаючи об'єкти реформи правової системи (правової реформи), включає до них нормативно-правові акти, інституції правотворчості та правозастосування, юридичну діяльність, правосвідомість, правову освіту й науку, тобто елементи, що у сукупності формують правову систему суспільства [7, с. 18–19]. Подібної позиції дотримуються і В. В. Лемак і Н. Р. Нижник, які, виходячи з «розширеного» розуміння правової реформи, визнають її загальним об'єктом правову систему, її структуру, окремі компоненти, характер взаємозв'язків між ними та напрями розвитку [8, с. 15–16]. Незважаючи на теоретичну привабливість такого підходу, він суттєво розширює межі правової реформи, фактично надаючи їй характеру всеосяжного процесу зміни правової реальності, що методологічно ускладнює, а подекуди й концептуально розмиває чітке визначення її об'єкта і нівелює власну та інструментальну цінність реформи.

Разом із тим ототожнення правової реформи з реформою правової системи є теоретично вразливим і логічно некоректним. Як підкреслюється в енциклопедично-довідкових і загальнотеоретичних працях, правова система постає як складне, багаторівневе, історично зумовлене суспільно-правове утворення, що охоплює не лише систему права та законодавство, а й правову ідеологію, правосвідомість, правову культуру, юридичну практику, правові традиції, а також ціннісні і символічні виміри правового життя. При цьому не всі елементи правової системи за своєю природою можуть виступати безпосереднім об'єктом реформаторської дії. Такі складники, як правова культура, правосвідомість або юридично значуща поведінка, формуються еволюційно, характеризуються значним ступенем наступності й залежать від культурних, релігійних, економічних та історичних чинників, у зв'язку з чим не піддаються прямому «реформуванню» у класичному розумінні реформування. З огляду на це зміни, що охоплюють правову систему загалом, доречно іменувати трансформацією правової системи, а не її реформою, оскільки вони мають комплексний, тривалий і різновекторний характер [9, с. 470]. Правова ж реформа постає як концептуально визначений вплив передусім на право як центральний елемент правової системи, що здійснюється в межах ширшого процесу трансформації правової реальності суспільства [10, с. 4].

Третій науковий підхід, який тлумачить правову реформу як різновид державної (правової) політики, зорієнтованої на зміну стратегічного курсу розвитку найважливіших сфер життєдіяльності суспільства та їх тактичне управління, видається дискусійним. Передусім тому, що політика за своїм змістом є ширшою за будь-яку реформу: її визначають як діяльність із регулювання взаємин і поведінки людей у межах колективних утворень задля забезпечення певного стану такого утворення, причому держава постає лише одним із типів політичних інституцій, а не підставою поняття «політика». У близькому сенсі політика розглядається і як сфера соціальної життєдіяльності, пов'язана із запровадженням і використанням влади, з відповідними інститутами й нормами, що забезпечують виконання владних рішень. Ототожнення правової реформи з державною політикою концептуально розтягує її зміст до масштабу управлінської стратегії загальносуспільного розвитку, підміняючи осмислення її об'єкта аналізом політичних цілей, пріоритетів і технологій владарювання.

Окрім того, навіть у юридичній доктрині правова політика окреслюється як ширший феномен: як державна політика у правовій сфері, що має державно-владний характер, реалізується через правові й організаційні форми та слугує юридичною легітимацією і забезпеченням політичного курсу. Вона охоплює стратегію правового розвитку, механізм правового регулювання, правотворчі й правозастосовні напрями, правове виховання тощо, тобто може включати реформаторські вектори, однак не вичерпується ними [11, с. 492–495]. Саме тому коректніше розглядати правову реформу не як політику, а як один з інструментів (засобів, форм) реалізації правової політики. Визначальним концептуальним орієнтиром при цьому є те, що об'єктом правової реформи виступає право, з огляду на що вона й іменується правовою. Таким чином, зведення правової реформи до державної (правової) політики зміщує дослідницький фокус із перетворення права як такого на загальні цілі та механізми владно-управлінського впливу, що унеможливує належне й предметне окреслення її об'єкта в межах загальнотеоретичного дослідження.

Четвертий науковий підхід зводить правову реформу переважно до зміни (вдосконалення, оновлення) законодавства, фактично ототожнюючи її з окремими формами правотворчої діяльності – законотворчістю, кодифікацією, систематизацією нормативно-правових актів тощо [5, с. 52]. Подібне тлумачення, попри його прикладну привабливість і поширеність у галузевих розвідках, ґрунтується на традиційному позитивістському розумінні права як сукупності законів та інших нормативних актів. Такий підхід не відповідає сучасним філософсько-правовим і загальнотеоретичним уявленням про право як особливе соціокультурне явище [12, с. 11, 18, 35]. Як послідовно підкреслюється у вітчизняній юридичній науці, законодавство є лише однією з форм (джерел) об'єктивації права й не вичерпує всіх способів його зовнішнього вираження та суспільного буття [13, с. 75]. У цьому зв'язку ототожнення правової реформи з реформою законодавства змістово звужує її об'єкт до формально-догматичного рівня та не дозволяє адекватно охопити трансформацію права як специфічного інституційного утворення, призначеного здійснювати регулятивний вплив на суспільство з метою впорядкування суспільних відносин, а також попередження й вирішення соціальних конфліктів. Звідси слідує, що законодавство безперечно охоплюється об'єктом правової реформи, однак не вичерпує його: реформа

законодавства є лише складником правової реформи [14, с. 142], яка за своєю природою спрямована на прогресивну та істотну зміну права як цілісного, структурно й функціонально організованого явища об'єктивної реальності.

У межах сучасного доктринального дискурсу окреслена проблема звуження об'єкта правової реформи до формально-нормативного рівня доповнюється іншим, не менш дискусійним аспектом – розмежуванням об'єкта і предмета правової реформи. Відповідно до окремих точок зору предмет правової реформи тлумачиться у вкрай широкому значенні – як право або сукупність правових явищ, що підлягають зміні, оновленню чи вдосконаленню. За такої інтерпретації межі між предметом і об'єктом реформаторського впливу істотно розмиваються, оскільки сфера перетворень фактично охоплює всю правову систему в її нормативному, інституційному та ціннісному вимірах. У результаті об'єкт правової реформи або не набуває самостійного концептуального наповнення, або розкривається опосередковано – через перелік окремих елементів правової системи, що простежується у працях, де об'єкт правової реформи ототожнюється з правовою системою [15, с. 66]. Це зумовлює потребу подальшого уточнення й теоретичного впорядкування відповідного категоріального апарату. У цьому контексті принципового значення набуває усвідомлення подвійної ролі права в реформаторських процесах. З одного боку, право виступає об'єктом реформування, адже від рівня його досконалості, дієвості та внутрішньої узгодженості залежить результативність і прогресивна спрямованість реформ. З іншого боку, право є чинником і засобом реформування суспільних відносин, інструментом фіксації досягнутих змін, їх нормативного оформлення та інституційного закріплення. Саме в такому поєднанні право покликане відображати виклики часу, запити громадянського суспільства та забезпечувати реальне впровадження суспільних трансформацій [16, с. 7].

Таким чином, визначення об'єкта правової реформи неминуче виводить дослідження за межі суто інституційного або формально-нормативного підходу та актуалізує більш глибоке питання про те, яке саме розуміння (значення) права постає об'єктом реформаторської дії. При цьому таке визначення не може бути концептуально нейтральним щодо змісту поняття «право», оскільки воно безпосередньо залежить від типу праворозуміння, що лежить в основі відповідної наукової позиції. Саме тому питання об'єкта правової реформи органічно корелює з проблемою праворозуміння як світоглядного й методологічного фундаменту загальнотеоретичного осмислення права.

Право є багатогранним, складним і унікальним феноменом, в якому тісно переплітаються духовні, культурні та етичні засади, внутрішньодержавні й міжнародні, цивілізаційні та загальнолюдські аспекти, наукова істина і цінності добра та справедливості, досягнення правової теорії й практичний юридичний досвід, правові ідеали, інституційно-нормативні утворення та правові відносини [17, с. 28]. Упродовж багатовікової історії свого генезису право незмінно перебуває в центрі наукової уваги, яка не лише не згасає, а, навпаки, постійно посилюється. Про це свідчить винятковий інтерес до правової проблематики на початку цього тисячоліття, коли право починає набувати нових, принципово відмінних властивостей, зумовлених стрімким розвитком інтеграційних і глобалізаційних процесів. Такі масштабні зміни поставили низку нових завдань перед людством, а від їх розв'язання значною мірою залежить суспільний поступ усіх країн світу, зокрема й України.

Нові цивілізаційні виклики зумовлюють необхідність забезпечення належного рівня правового порядку, збереження і зміцнення фундаментальних правових цінностей, максимально повного використання різноманіття правової культури та всіх набутих людством досягнень у сфері юридичних гарантій, засобів, механізмів і конструкцій, необхідних для реалізації правових ідеалів під час здійснення правової реформи. У цьому контексті питання праворозуміння і формування правосвідомості належать до найважливіших, адже саме вони визначають сприйняття та осмислення реформаторських перетворень. Кожна людина на етапах свого особистісного становлення, соціалізації та громадянської самоідентифікації відкриває у праві нові якості, прояви й аспекти його взаємозв'язку з іншими явищами та сферами життєдіяльності соціуму, що зумовлює об'єкт і спрямованість правової реформи [18, с. 26].

Праворозуміння є початковою та вихідною категорією юриспруденції, оскільки саме в площині осмислення сутності права зосереджене першоджерело проблемності юридичної науки [19, с. 5]. Розуміння права завжди ґрунтувалося на загальному світосприйнятті, уявленнях про закономірності існування природи і суспільства, а тому проблема праворозуміння без перебільшення належить до кола «вічних». Від часу становлення професійної юридичної діяльності й до сьогодні немає, мабуть, жодного

правника, який би не замислювався над питанням: що таке право? Особливої гостроти це питання набуло з розвитком теоретичних знань, коли упродовж століть мислителі різних народів – філософи, соціологи, правознавці – прагнули з'ясувати його природу. У цьому руслі, розвиваючи ідею взаємозв'язку теорії і практики, слід визнати, що й нині проблема праворозуміння залишається центральною для юриспруденції, а в умовах реформаторських змін у суспільстві й державі правова реформа об'єктивно зумовлює потребу в оновленому праворозумінні [20, с. 49].

В юридичній літературі подано різні доктринальні дефініції поняття «праворозуміння». З урахуванням результатів їх опрацювання, а також беручи до уваги те, що ставлення людей до права, його осмислення й оцінка зумовлюються не лише й навіть не стільки науковими міркуваннями, скільки ціннісними установками та світоглядними уявленнями, існують підстави стверджувати, що праворозуміння (розуміння права) – це процес і результат цілеспрямованого пізнання та сприйняття сутності й змісту права як особливого соціокультурного явища, його функціонування та призначення в житті людини, суспільства і держави. Багатоманітність точок зору на природу права зумовлює множинність критеріїв виокремлення підходів до його розуміння. Той чи інший тип праворозуміння окреслює коло питань, способів їх постановки та визначає методи їх дослідження й розв'язання. Найпоширенішою підставою для розмежування підходів до розуміння права є юридико-світоглядний (онтологічний) критерій, тобто вихідні концептуальні ідеї (наддержавно-природні, державні чи реально-життєві), які відображають сутнісні аспекти права як соціокультурного явища. На науковому (теоретичному) рівні сформувалися такі основні (класичні) підходи до розуміння права: природно-правовий, позитивістський, соціологічний та інтегративний.

Природно-правовий (юснатуралістичний, ідеологічний) підхід до розуміння права, що сформувався ще в античній філософсько-юридичній традиції та був розвинений у середньовічній і новочасній правовій думці, виходить із уявлення про право як духовний, надпозитивний феномен, укорінений у засадах справедливості, моральності, свободи, рівності та невідчужуваних прав людини. Починаючи з епохи Просвітництва ці ідеї знайшли своє вираження в концепції прав людини, а у сучасних теоріях «відродженого природного права» – у вимозі відповідності позитивного права базовим моральним і ціннісним стандартам [21, с. 106–108]. Визначальною рисою природно-правового мислення є чітке розмежування права і закону та критична оцінка чинного позитивного права з позицій моралі, за якої несправедливі юридичні норми втрачають правовий характер. У сучасному варіанті цей підхід набуває форми «м'якого» юснатуралізму, або непозитивізму, відповідно до якого система права загалом має відповідати ідеалам справедливості, а крайні прояви нормативної несправедливості визнаються неправовими. Завдяки своїй критичній і гуманістичній настанові природно-правовий підхід набуває особливої значущості в перехідні періоди суспільного розвитку та реформ, визначаючи ціннісні орієнтири правової реформи, хоча його радикальне протиставлення права і закону може створювати ризики для стабільності законності та правопорядку [22, с. 10].

Позитивістський (нормативістський, юридико-позитивістський) підхід до розуміння права сформувався на ґрунті класичного філософського позитивізму й виходить із ототожнення права з чинними нормами, встановленими або санкціонованими державою. У межах цього підходу право розглядається як формально визначений нормативний факт, відокремлений від моралі, релігії та інших позаправових цінностей, а його обов'язковість пояснюється наявністю визнаних процедур правотворчості та авторитету правила визнання. Вихідною формою буття права визнається норма права, права людини тлумачаться як похідні від державної волі, а несправедливість закону не заперечує його юридичної чинності. Позитивістське праворозуміння акцентує увагу на нормативно-інституційних засадах права, забезпечуючи його формальну визначеність, передбачуваність і стабільність, однак схильне до некритичного ставлення до змісту закону, що може гальмувати розвиток права та легітимізувати нормативну несправедливість [23, с. 88, 100].

Соціологічний підхід до розуміння права, що сформувався у другій половині XIX ст. у межах школи «вільного права» та пов'язаних з нею напрямів, виходить із принципової відмінності між формальним, закріпленим у нормативних актах правом і реальним, або «живим», правом як системою правил, за якими фактично функціонує суспільство. У межах цього підходу право розглядається в нерозривному зв'язку із суспільними відносинами та практикою правореалізації і правозастосування, що зумовлює перенесення акценту з аналізу нормативних правил на дослідження фактичної дії права,

інтересів, потреб і соціальних чинників, які формують юридичні рішення. Писане право тлумачиться як імовірне й прогностичне, тоді як реальний зміст права виявляється у правовій поведінці та судовій практиці. Водночас надмірне ототожнення права з юридично значущою поведінкою призводить до розмивання меж між правомірним і протиправним та підвищує ризики свавільного правозастосування [24, с. 118–120].

Інтегративний (інтегральний) підхід до розуміння права сформувався на основі полілогу різних шкіл і напрямів сучасного правознавства й полягає у синтезі їх теоретично значущих елементів, а не в еклектичному поєднанні позицій. У межах цього підходу право осмислюється як цілісне явище, що охоплює правову ідею та правосвідомість, норму права і правовідносини, тобто поєднує аксіологічний, нормативний і соціальний виміри. Право розглядається не лише як система формально визначених норм, а й як процес їх реалізації та комунікативної взаємодії, в межах якої воно постійно відтворюється і «самостворюється». Інтегративне праворозуміння спрямоване на подолання односторонності класичних концепцій, забезпечуючи багатовимірне бачення природи, джерел і функціонування права та його ціннісного призначення в житті людини, суспільства і держави [25, с. 382–386].

Поряд із проаналізованими вище основними (класичними) типами праворозуміння юридичній науці відомі й інші напрями пізнання права, зокрема генетичний, інструментальний, марксистський, психологічний, системний, функціональний. Різноманіття підходів до сприйняття права свідчить про його складну й багатоаспектну природу. Кожен із них має власні переваги та недоліки, а їх становлення зумовлене історичним розвитком суспільства й відображає виміри цінності права в житті людини. Тому, підтримуючи одні підходи й критично оцінюючи інші, доречно в кожному з них віднаходити раціональне зерно, що сприяє глибшому осягненню сутності права як об'єкта правової реформи. З огляду на це проблема праворозуміння має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки суб'єкт правової реформи повинен враховувати домінуючий у суспільстві тип праворозуміння. Визнання багатоманітності форм буття права дає змогу адекватніше осмислити правову матерію, спрогнозувати її розвиток та уникнути помилок у процесі реформування.

Усвідомлення суспільної природи права та його ролі як універсального засобу впорядкування й гармонізації суспільних відносин зумовлює необхідність уточнення того значення, в якому право постає об'єктом цілеспрямованого реформаторського впливу. Адже, будучи суспільним за походженням і призначенням, право водночас існує у спеціально-юридичному вимірі як формально визначена система загальнообов'язкових норм, об'єктивованих у формах (джерелах) права та забезпечених публічною владою. Саме в такому значенні позитивне право традиційно перебуває в центрі уваги загально-теоретичного правознавства і стає безпосереднім об'єктом реформування. Це зумовлює доцільність розмежування права в об'єктивному та суб'єктивному вимірах, де перше фіксує нормативно-інституційну «статичку» правового регулювання, а друге – його поведінкову «динаміку». З огляду на це в межах подальшого дослідження об'єктом правової реформи розглядається саме об'єктивне право як ключова форма буття права в юридичному сенсі. На підставі узагальнення різних точок зору та з урахуванням теорії «м'якого позитивізму» («soft positivism») можна запропонувати таку дефініцію: право – це загальнообов'язковий, свідомо-вольовий, формально визначений нормативний регулятор суспільних відносин, що відповідає визнаній у суспільстві мірі справедливості, свободи, рівності та гуманізму, встановлюється або санкціонується державою чи іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості та забезпечується ними, зокрема із застосуванням державного примусу.

Висновки. Визначення об'єкта правової реформи має принципово теоретико-методологічний характер і не може здійснюватися поза аналізом основних у юридичній науці дослідницьких підходів до розуміння правової реформи. Критичне осмислення наявних доктринальних позицій дозволило встановити, що ототожнення правової реформи з реформуванням держави, публічного управління, правової системи загалом або з державною (правовою) політикою є концептуально вразливим і методологічно необґрунтованим. Такі інтерпретації призводять до розмивання власне правового виміру реформаторських процесів, підміни вивчення об'єкта правової реформи управлінськими, інституційними чи політичними завданнями та нівелюють самостійне значення правової реформи як особливого юридичного явища. Необґрунтованим є зведення правової реформи виключно до зміни законодавства, оскільки законодавство становить лише одну з форм об'єктивації права та не вичерпує всіх його соціокультурних, ціннісних і регулятивних вимірів. Доведено, що не всі елементи правової системи можуть

виступати безпосереднім об'єктом реформаторської діяльності: правова культура, правосвідомість, правові традиції та юридично значуща поведінка формуються переважно еволюційно і змінюються в межах ширших соціокультурних процесів. Це дало підстави для розмежування правової реформи як цілеспрямованого, істотного, прогресивного впливу на право і трансформації правової системи як комплексного, різновекторного, тривалого процесу.

Встановлення об'єкта правової реформи безпосередньо пов'язане з проблемою праворозуміння, що постає ідейним і світоглядним фундаментом юридичної науки та практики. Праворозуміння розглядається як процес і результат цілеспрямованого пізнання та сприйняття сутності й змісту права як особливого соціокультурного явища, а також його функціонування й призначення в житті людини, суспільства і держави. У загальнотеоретичному вимірі воно має пізнавальний, загальноправовий, теоретичний та інтегративний характер, формує ціннісно-світоглядні орієнтири правового мислення, слугує методологічною основою аналізу, організації та прогнозування правового розвитку. Плюралізм підходів до розуміння права (типів праворозуміння), зумовлений багатоманітністю форм його буття та відмінностями світоглядних і методологічних позицій, визначає різні способи бачення права та, відповідно, різні уявлення про межі і спрямованість правової реформи. Домінуючий у суспільстві тип праворозуміння (юснатуралістичний, позитивістський, соціологічний або інтегративний) істотно впливає на зміст реформаторських рішень, їх аксіологічну орієнтацію та уявлення про бажану модель правового розвитку. У результаті дослідження в межах «м'якого позитивізму» («soft positivism») об'єктом правової реформи визначено право як загальнообов'язковий, свідомо-вольовий, формально визначений нормативний регулятор суспільних відносин, що відповідає визнаній у суспільстві мірі справедливості, свободи, рівності та гуманізму, встановлюється або санкціонується державою чи іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості та забезпечується ними, зокрема із застосуванням державного примусу. У реформаторських процесах право постає одночасно як безпосередній об'єкт цілеспрямованих перетворень і як нормативний засіб інституційного закріплення досягнутих суспільних змін, що зумовлює його особливий статус у структурі правової реформи. Таке розуміння об'єкта правової реформи дозволяє подолати редукціоністські підходи до її тлумачення, забезпечує концептуальну чіткість категоріального апарату і створює теоретично вивірене підґрунтя для подальшого дослідження поняття, ознак і видів правової реформи.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Лемак В. Технологія конституційної реформи: основні вимоги європейського досвіду для України. *Право України*. 2016. № 6. С. 44–51.
2. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : монографія. Київ : Знання, 2005. 375 с.
3. Селіванов В. М. Правовий розвиток українського суспільства як складова його демократичної трансформації. *Державно-правова реформа в Україні* : матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, лист. 1997 р.). Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1997. С. 105–109.
4. Лемак В. В. Реформа Конституції: технологічні вимоги на тлі європейського досвіду. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 23–30.
5. Кривицький Ю. В. Дослідницькі підходи розуміння правової реформи: пошук спільних точок дотику та перетину. *Часопис Київського університету права*. 2025. № 2. С. 46–54. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2025.6
6. Лук'янов Д. В. Правова система. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. Харків : Право, 2017. С. 497–501.
7. Рабінович П. Загальна концепція правової реформи в Україні: до характеристики вихідних засад. *Вісник Академії правових наук України*. 1998. № 1 (12). С. 15–24.
8. Нижник Н. Р., Лемак В. В. Деякі аспекти правової реформи. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 1. С. 11–17.
9. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір : монографія. Харків : Право, 2011. 552 с.
10. Національна правова система: реформування та оновлення : наук.-аналіт. доп. / Н. М. Оніщенко та ін. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. 176 с.
11. Яковюк І. В. Правова політика. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. Харків : Право, 2017. С. 492–495.
12. Кучук А. М. Право в умовах постмодерну: правовий дискурс : монографія. Одеса : Юридика, 2023. 130 с.
13. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія. Київ : Юридична думка, 2008. 336 с.

14. Кривицький Ю. В. Реформа кримінального законодавства України: окремі теоретичні зауваги. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2024. Вип. 69. С. 139–144. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.69.29>
15. Пархоменко Н. М. Парадигма правового регулювання в Україні: змістовно-інструментальні виміри : монографія. Київ : Парламентське видавництво, 2023. 320 с.
16. Право і прогрес: запити громадянського суспільства : монографія / Ю. С. Шемшученко та ін. ; за заг. ред. Н. М. Оніщенко. Київ : Наукова думка, 2020. 368 с.
17. Загальна теорія права : підручник / М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв, Ю. І. Матвєєва ; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
18. Кривицький Ю. В. Праворозуміння як світоглядний і методологічний фундамент правової реформи. *Право і суспільство*. 2017. № 5. Ч. 2. С. 25–30. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_5\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_5(2)_8)
19. Дудченко В. В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень : монографія. Одеса : Юридична література, 2006. 304 с.
20. Плавич В. П. Проблеми сучасного праворозуміння : навчальний посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 215 с.
21. Duke G. Modern Natural Law. *The American Journal of Jurisprudence*. 2025. Vol. 70. No. 2. P. 105–120. DOI: 10.1093/ajj/auaf006
22. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Ч. 1. Загальні положення і досудове провадження : монографія. Київ : Істина, 2012. 288 с.
23. Hart H. L.A. *The Concept of Law*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 1994. 315 p.
24. Загальна теорія права. Нормативний курс : підручник для студентів-юристів / В. В. Костицький та ін. ; за ред. С. В. Бобровник. 2-ге вид., стереот. Київ : Юрінком Інтер, 2023. 596 с.
25. Klatt M. Integrative Jurisprudence: Legal Scholarship and the Triadic Nature of Law. *Ratio Juris*. 2020. Vol. 33. No. 4. P. 380–398. DOI: 10.1111/raju.12301

REFERENCES

1. Lemak V. (2016). Technology of the constitutional reform: the main requirements of the European experience for Ukraine. *Law of Ukraine*, 6, 44–51.
2. Husariev S. D. (2005). *Legal activity: methodological and theoretical aspects*. Kyiv: Znannya.
3. Selivanov V. M. (1997). Legal development of Ukrainian society as a component of its democratic transformation. In *State and legal reform in Ukraine: Materials of the scientific and practical conference* (pp. 105–109). Kyiv: Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine.
4. Lemak V. V. (2016). The reform of the Constitution: technological requirements on the background of European experience. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 3 (86), 23–30.
5. Kryvytskyi Y. V. (2025). Research approaches to understanding legal reform: finding common ground and intersection. *Journal of the Kyiv University of Law*, 2, 46–54. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2025.6
6. Lukianov D. V. (2017). Legal system. In O. V. Petryshyn (Ed.), *Great Ukrainian legal encyclopedia* (Vol. 3, pp. 497–501). Kharkiv: Pravo.
7. Rabinovych P. (1998). General concept of legal reform in Ukraine: on the characteristics of initial foundations. *Journal of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 1 (12), 15–24.
8. Nyzhnyk N. R., & Lemak V. V. (2003). Some aspects of legal reform. *Bulletin of the Khmelnytskyi Institute of Regional Management and Law*, 1, 11–17.
9. Udovyka L. H. (2011). *Transformation of the legal system in the conditions of globalization: anthropological dimension*. Kharkiv: Pravo.
10. Onishchenko N. M. et al. (2017). *National legal system: reform and renewal*. Kyiv: Institute of State and Law of V. M. Koretsky, NAS of Ukraine.
11. Yakovyuk I. V. (2017). Legal policy. In O. V. Petryshyn (Ed.), *Great Ukrainian legal encyclopedia* (Vol. 3, pp. 492–495). Kharkiv: Pravo.
12. Kuchuk A. M. (2023). *Law in the conditions of postmodernity: legal discourse*. Odesa: Yurydyka.
13. Parkhomenko N. M. (2008). *Sources of law: problems of theory and methodology*. Kyiv: Yurydychna dumka.
14. Kryvytskyi Y. V. (2024). Reform of criminal legislation of Ukraine: separate theoretical remarks. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence*, 69, 139–144. DOI: 10.32782/2307-1745.2024.69.29
15. Parkhomenko N. M. (2023). *Paradigm of legal regulation in Ukraine: content and instrumental dimensions*. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo.
16. Onishchenko N. M. (Eds.). (2020). *Law and progress: demands of civil society*. Kyiv: Naukova dumka.
17. Koziubra M. I. (Ed.). (2015). *General theory of law*. Kyiv: Vaite.
18. Kryvytskyi Y. V. (2017). Law understanding as a worldview and methodological foundation of legal reform. *Law and Society*, 5(Pt. 2), 25–30. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_5\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2017_5(2)_8)
19. Dudchenko V. V. (2006). *Tradition of legal development: pluralism of legal doctrines*. Odesa: Yurydychna literatura.
20. Plavych V. P. (2014). *Problems of modern legal understanding*. Kherson: OLDI-PLUS.

21. Duke G. (2025). Modern natural law. *The American Journal of Jurisprudence*, 70 (2), 105–120. DOI: 10.1093/ajj/auaf006
22. Loboiko L. M. (2012). *Reform of criminal procedural legislation in Ukraine (2006–2011)* (Pt. 1). Kyiv: Istyna.
23. Hart H. L.A. (1994). *The concept of law* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
24. Kostytskyi V. V. (et al.) (2023). *General theory of law: normative course* (2nd ed.). Kyiv: Yurinkom Inter.
25. Klatt M. (2020). Integrative jurisprudence: legal scholarship and the triadic nature of law. *Ratio Juris*, 33 (4), 380–398. DOI: 10.1111/raju.12301

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 04.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 02.02.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 05.05.2026